

ПРЕФИКСОИД „НЕ“ В СЪСТАВА НА ДУМИТЕ И НАЧИНИТЕ МУ ЗА ПРЕВОД НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК

Магдалена НИКОЛОВА

(South-West University, Bulgaria, *magi_n@abv.bg*)

ABSTRACT: The paper observes Bulgarian words, which contain the negative formant „не“ in word composition and their translation in English. A lot of ways of translation of such lexemes in English were found out. Some of them are translated by means of negative prefixes and suffixes while other are translated as complex words.

KEYWORDS: prefixoid ‘не’, translation of words containing „не“, negative prefixes, negative suffixes and complex words.

Отрицанието като явление в езикознанието и науката съществува от дълбока древност. За пръв път отрицанието се споменава в трудовете на древните философи – Платон, Аристотел, Парменидес, а на по-късен етап в трудовете на Фреге и Ръсел, които разглеждат аспектите на отрицанието и описват някои негови характеристики. „Проучването на понятието за опозиция и проявленията му при отрицателните думи и изрази задържа съсредоточеното и често пламенно внимание на лингвисти, логици, метафизици и философи на езика от времето на Платон и Аристотел до учените в наши дни“ (Хорн 1989: XIII). От гореизброените философи Аристотел пръв подробно описва вида на противопоставянето в „Categories“. Той разграничава няколко вида опозиции, които са представени под формата на квадрат. Този тип опозиции намират основно място в последвалите трудове на множество философи и лингвисти – Йесперсен, Хорн и др. През IV век пр. н. е. Аристотел описва така наречения „логически квадрат“, в него са отбелязани четири основни логически разновидности, включително и отрицанието. Там той разглежда различните видове твърдения според истинността им. Първото понятие, което въвежда, е Противодействие (contrariety) между две противоположни явления, например *добър-лош*, Противоречие (contradiction) – положителни срещу отрицателни явления от типа: *Той играе. / Той не играе.*; третият вид е Корелация (correlation) или съотношение, напр. *двойно и половин* и Липса (privation) – липса на някакво качество и положителната му форма – *спял-зрял* (Хорн 1917: 12).

Целта на това изследване е да се разгледа образуването на думи с противоположно значение, образувани с формант „не“ и да се опишат начините за превод на този тип думи на английски език. Трябва да отбележим, че според някои учени „не“ е считана за отрицателна представка, когато е изписана слято в съществителни имена, прилагателни имена и наречия. Не можем да не споменем, че думите, образувани по този начин, имат няколко особености, свързани с начина на изписване на български език.

1. Когато отрицателната частица „не“ се отнася до съществителни, прилагателни или наречия, „не“ може да бъде изписано както слято, така и разделно от следващата дума, в зависимост от значението.

- Когато изразяваме противоположно значение на думата, отрицателната частица „не“ се изписва слято: *недоверие, неграмотен, вярно-невярно, отдавна-неотдавна*;¹

- Когато отричането чрез частица „не“ не засяга сказуемостта, а друга част на изречението, то е частично, „защото не отрича цялото изречение, а само отделна негова част“ (Стоянов 1983: 492) - *Не доверие, а кавгите за дреболии съсипват семейството.*

¹ Всички примери, илюстриращи превода на префиксоид „не“ на английски език, са мои, М. Н.

2. Когато думите, които са образувани с помощта на частица „не“ не могат да се употребяват самостоятелно, думата се пише слято:

нехранимайко, несретник, невеж, негодяй и т.н.

3. Слято се пишат сегашните деятелни причастия, които образуват нова дума с противоположно значение, при прибавяне на отрицателната частица „не“ - *четящ-нечетящ, виждащ – невиждащ, крачещ-некрачещ* и др.

4. Слято се пишат миналите страдателни причастия, които при прибавяне на отрицателната частица „не“, образуват думи с противоположно значение: *чуван-нечуван, виждан-невиждан*.

5. Слято се пише частица „не“ с минали свършени деятелни причастия, които изпълняват службата на определение – *видял-невидял, пил-непил*. „Той пие като невидял“, но „Той не видял, че скалата ще падне“.

6. Ако отрицателната частица е пред дума, изпълняваща службата на сказуемо, то тя се пише разделно от думата. Тук спадат: а) глаголите (изключение правят глаголи от типа *нехая, недоумявам* и др., които нямат положителна форма; б) деепричастията; в) минало несвършено деятелно причастие и г) минало свършено деятелно причастие, употребено като сказуемо.

А) Не искаше да ми каже истината.

Б) Не искайки да сподели тайната си, избяга от стаята.

В) Не желаел никого да вижда.

Г) Не гледал с какво да помогне, а как да избяга.

7. Думи, започващи с представка „недо“, се пишат слято с думата и имат значение на незавършеност. Трябва да отбележим, че има случаи, при които „не“ се прибавя към дума, започваща с представка „до“, тогава значението на думата не е отрицателно, макар и думата отново да се пише слято. В настоящата разработка ще обърнем внимание на начините на превод на думите, различни от сказуемото (изключение са глаголите *нехая, недоумявам* и др.), които се изписват слято при прибавяне на отрицателната частица „не“. Според някои учени, в състава на думите „не“ е отрицателна частица, защото, въпреки че се прибавя към друга дума и в част от случаите се пише слято, тя е неизменяема дума, „която служи за допълнителни отсенки в значението на самостоятелна дума, към която се отнася, на словосъчетание, или на цяла дума“ (Л. Андрейчин 1957: 206). В „Съвременен български език“, част втора, са описани 18 представки за съставяне на глаголи от други глаголи, като „не“ не е сред тях. Вглеждайки се по-задълбочено в проблема, смятаме, че повечето представки произлизат от предлози, а предлозите от своя страна са „служебни думи, които означават синтактични отношения между съществителните имена, местоименията, субстантивирани прилагателни имена към другите части на изречението“ (пак там). Въпреки това, приемаме руския термин префиксоид - „характеризира се със способността да изпълнява ролята на самостоятелна дума и в същото време да е в качеството на префикс“, защото, когато „не“ е употребено разделно, го разглеждаме като частица, а когато е изписано слято - като префикс (Е.Ф. Киров 2001). В английския език отрицателният префиксоид „не“ може да бъде преведен по множество начини - освен чрез употребата на различни представки и наставки, открихме примери, образувани чрез прибавяне на пълнозначна дума към изходната положителна лексема. Използването на наставка „less“ също е срещано явление при превода на подобни думи.

1. Превод на „не“ чрез употребата на отрицателни представки

- Една от най-употребяваните представки в английския език - “un” за образуване на отрицателно значение на думите. Открихме множество примери, сред които преобладаваха тези на прилагателните имена и наречията: *deniable-undeniable* – оспорим-

неоспорим; *countable-uncountable* – броим-неброим. Не открихме нито едно от съществителните имена, образувани с представка „un“, чийто превод на български език е предаден с отрицателната представка „не“.

- Чрез представка „in“ и разновидностите ѝ „il“, „ir“, „im“ откриваме множество съществителни и прилагателни имена: *independence* – независимост; *digestible-indigestible*, смислаем - несмислаем; *illegality* – незаконност; *illegal* – незаконен; *irreverence* – непочтителност; *irresistible* – неустойчив; *immaturity* – незрялост; *immoral* – неморален; *imperfection* – несъвършенство, недостатък, *impassable* – непроходим;

- Чрез представка „dis“: *disharmony* – нехармоничност, *dissatisfied* – недоволен;

- Чрез отрицателната представка „miss“: *mistrust* – недоверие; *mistrustful* – недоверчив;

- Чрез представка „ill“. Открихме множество думи с представка „ill“, но в почти всички случаи представката бе част от прилагателно име. *Ill-advised* – необмислен, *ill-bred* – невъзпитан, *ill-timed* – ненавременен. От изследваните примери открихме само едно съществително име, чийто превод на български език се предава с представка „не“ – *ill-wisher* – недоброжелател.

- Чрез представка „mal“. Думите, образувани с тази представка, са предимно съществителни имена: *malcontent* – недоволство, *malfunction* – неизправност. Единствените прилагателни, които открихме със значението, което търсим, са *maladaptive* – неадаптивен, *maladroit* – несръчен.

- Чрез представка „non“. Подобни примери са думи като: *non-interference* – ненамеса, *non-resistance* – несъпротива, *non-corrosive* – неръждаващи др.

- Чрез представка „de“. Открихме само няколко съществителни имена, чийто превод на български език се превежда с „не“: *deficit* – недостиг, *deficiency* – недоимък, *demerit* – недостатък.

- Освен чрез представки, преводът на отрицателната представка „не“ може да бъде изразен чрез наставка „less“ при превода на прилагателни имена. Подобни примери са: *careless* – небрежен, *useless* – непотребен, *ceaseless* – непрестанен и др.

- Чрез представка „ab“: *abnormal* – ненормален, *abnormality* – ненормалност.

- Чрез употребата на представка „anti“. Подобни примери са изключително малко на брой. Единственият пример, който открихме в изследваните примери, е *anti-rust* – неръждаем.

- Друг начин за превод на „не“ на английски език е чрез употребата на сложни думи, които се изписват с дефиз, съдържащи *weak*, *free*, *half*: *weak-minded* – нерешителен, *weak-kneed* – неспособен, *free-standing* – необвързан, *half-hardy* – неустойчив.

Изследвайки думите, съдържащи „не“ и преводните им еквиваленти, трябва да разгледаме и думите с представка „недо“, като трябва да уточним, че думи като *недосегаем* не би трябвало да бъдат разглеждани тук, защото са образувани чрез прибавяне на отрицателната представка „не“ плюс думата *досегаем*. Особен интерес за нас представляват думи, образувани с представка „не“, които нямат положителна форма. Това са думи от типа: негодник, нехранимайко, непукист, невеж, непохватен, недоद्याн, непрокопсаник, нескопосан, нескопосник, небивалица, небрежен, неведение, неведом, невзречен, невинен, невръстен, негодяй, нелепо, немарлив, немотия. По-голямата част от тях са образувани описателно на английски език или се превеждат чрез дума, която не е резултат от деривационен процес. Интерес буди фактът, че и на английски език при някои от думите се наблюдават отрицателни представки *in*, *ill*, *im* – *ill-favoured* – невзречен, *intact* – непокътнат, *implacable* – неумолим, но и при тях, както при българските им съответствия, не съществуват думи с положително значение на дадените като: *favoured**, *nocent**, *tact**, *placable**. Понякога може да съществува същата дума без отрицателната представка, но значението ѝ да няма корелат със значението на думата, имаща подобна представка. Такъв

пример е двойката *tact-intact*, в този случай първата дума от двойката думи означава такт, *тактичност*, което няма нищо общо със значението на думата *intact* – непокътнат. В английския език има прилагателни имена, които имат отрицателно значение, но съдържат две флексии – отрицателна представка и положителна наставка (ако разглеждаме наставка „ful“ като противоположна на наставка „less“ (Арнолд, 1986: 212), използвана да се образува думата, преди към нея да бъде прибавена представката. Такъв тип думи са: *disrespectful* – неучтив, непочтителен, *distasteful* – неприятен, *distrustful* – недоверчив, *undutiful* – непокорен, *unfaithful* – неверен, *unfruitful* – неплодороден и др. Намерихме примери, при които за образуване на отрицателното значение е употребена наставка „ful“, която е прибавена към дума, чието семантично значение е отрицателно – *doubtful* – недостововерен, *deceitful* – неверен. Открихме и единични думи, които имат форма със и без отрицателна представка. При прибавяне на отрицателната представка, значението на думата става положително. Такъв пример е думата *dispensable* – неналожителен, незадължителен, когато прибавим отрицателната представка „in“, думата придобива положително значение – човек, без когото не може, задължителен, наложителен. На български език подобни думи са: незаменим, незабравим, ненагледен и др.

В настоящото изследване разгледахме префиксоида „не“ в състава на думите и описалме начините му за превод на английски език. В резултат на направения анализ на изследваните думи в българския и английски език достигнахме до извода, че префиксоид „не“, може да бъде предаден чрез почти всички отрицателни представки, отрицателната наставка „less“, комбинация от отрицателна представка и наставка „ful“, наставка „ful“ (която по същността си не е отрицателна), прибавена към дума с отрицателно семантично значение и цели изрази, означаващи отрицателното явление. Настоящото изследване не претендира за пълна изчерпателност по темата, а по-скоро е опит да се разгледат различните начини за превод на английски език на думи, съдържащи във формата си префиксоид „не“ и по този начин да се обогатят вариантите за превод на подобни думи.

БИБЛИОГРАФИЯ

- НУРАБ 2006:** *Нов универсален речник английско-български.* София: Понс България ЕООД, 2006. (Nov universalen rechnik angliysko-balgarski. Sofia: Pons Bulgaria EOOD, 2006.)
- Андрейчин 1957:** *Андрейчин, Л.* Съвременен български език. Учебник за I и II курс на учит. Инст. Ч. 2. С., Нар. Просвета, 1957. (Съавт.: М. Иванов, К. Попов). (Andreychin. L. Savremenen balgarski ezik. Uchebnik za I i II kurs na uchit. Inst. Ch. 2. S., Nar. Prosveta, 1957.)
- Арнолд, 1986:** *Арнолд, И. В.* Лексикология современного английского языка. Москва, 1986. (Arnold. I.V. Leksikologiya savremennogo angliyskogo yazyka. Moskva, 1986.)
- БАР 1994:** *Българско-английски речник.* София: ИК "Везни-4", 1994. (Balgarsko-angliyski rechnik. Sofia: IK "Vezni-4", 1994.)
- Киров 2001:** *Киров.* Сборник статей по материалам международной научной конференции, посвященной 85-летию профессора Бориса Николаевича Головина. Нижний Новгород: ННГУ, 2001. (Kirov. Sbornik statey po materialam mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsiy, posvyashchennoy 85-letiyu professora Borisa Nikolayevicha Golovina. Nizhniy Novgorod: NNGU, 2001.)
- ГСБКЕ 1983:** *Грамматика на съвременния български книжовен език.* Т. II. Морфология. Ред. Ст. Стоянов. София: Българска академия на науките, 1983. (Gramatika na savremennia balgarski knizhoven ezik. T.II. Morfologia. Red. St. Stoyanov. Sofia: Balgarska akademia na naukite, 1983.)
- Хорн 1989:** *Horn. L.* A natural history of negation. Chicago: University of Chicago press, 1989.